

ZDRUŽENIA AKO PERMANENTNÁ INŠPIRÁCIA ÚVAH O PRÁVE

Súčasná úloha združení osôb v rámci občianskej spoločnosti – teoreticko-právny pohľad

Martina Gajdošová

Je pre mňa ctou svojím príspevkom sa spojiť s tými, ktorí s hlbokou úctou spomínajú na JUDr. et PhDr. Zdeňka Masopusta, DrSc., mimoriadne vzdelaného, múdreho, rozhladeného, duchaplného, tvorivého, ale aj vtipného a hlboko ľudského človeka.

Úvod

Združenia osôb boli vždy súčasťou ľudskej existencie. Či už v inštitucionalizovanej alebo neinštitucionalizovanej podobe boli súputníkmi ľudského vývoja. Vždy totiž boli životným prostriedkom dosiahnutia nejakého cieľa, preto ich zástoj interpretujeme v každej etape vývoja ľudskej spoločnosti, a to najmä spoločnosti organizovanej v štáte. Za uplynulé dve storočia združenia osôb okrem iného významným spôsobom prispeli ku demokratizácii spoločnosti. Na našom území od polovice 19. storočia aktivity politicky orientovaných zoskupení (politických strán) ukazujú, že „prieraznosť“ myšlienky i reálneho cieľa je ľahšie dosiahnuteľná organizovanosťou ľudí v rôznych spoločenstvách – spolkoch a odborových organizáciách, a to najmä tých budovaných

sieťovým spôsobom ako predĺžené ruky politických aktérov. Politické strany na našom území úspešne viedli svoj život cez optiku skúsenosti sociálnej demokracie, ktorá ukázala účinnosť organizovanosti a prepojenosti práce od centra na rôzne pobočky a zachytávajúca a podchytávajúca nielen všeobecné politické požiadavky ľudí, rôzne požiadavky sociálneho a hospodárskeho charakteru závislých pracovníkov (najmä odbory), ale aj rôzne ekonomické, sociálne a voľnočasové aktivity, a to od mládeže po dospelých, mužov a postupne aj žien, plošne, v jednotlivých regiónoch štátu (spolky a ich pobočky)¹.

Organizovanosť je účinná. Vie priniesť výsledky, aj tie súvisiace s politickou a právnou rovnosťou (napr. zavedenie všeobecného volebného práva aj pre ženy po vzniku Československa, či pluralitnú demokraciu), aj tie podporujúce novú štátnosť Československej republiky, aj tie, ktoré vedú k obmedzeniu plurality a zavedeniu silného štátu s celkom odlišným pohľadom na demokraciu a právny štát (Slovenská republika 1939–1945, Československo 1948–1989). Nemožno tvrdiť, že významné spoločenské zmeny v roku 1989 boli dosiahnuté koordinovaným úsilím združení, hoci aj ich vplyv nie je zanedbateľný. No vývoj po roku 1989 ukazuje, že združenia osôb (i majetku) nanovo plynule vplávali do reality, ktorú akiste spolutvorila, a napomáhajú hodnotám dnes všeobecne uznávaným a viažúcim sa k myšlienke demokracie a právneho štátu.

K reálnemu naplneniu myšlienky demokracie a právneho štátu sme sa prepracovali aj spolupôsobením rôznych združení osôb. Akú úlohu združení osôb možno vidieť dnes, respektíve v blízkej budúcnosti? Spolupôsobia združenia osôb pri presadzovaní celkom nových cieľov ovplyvňujúcich usporiadanie ľudskej spoločnosti

¹ Podľa jednotlivých politických strán a ich spolkových a odborových aktivít je dobrým príkladom historický prehľad: *Benko, J., Dudeková Kováčová, G. a kol.: „S ľudom a pre ľud“ Cesty k demokracii na Slovensku za monarchie a prvej republiky.* Bratislava: Historický ústav SAV, VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020.

v štáte? Ovplyvňujú tie najzákladnejšie štruktúry tvorby, realizácie a aplikácie práva? Ovplyvňujú uvažovanie o práve, o štáte, o hodnotách, o ideáloch? Alebo – slúžia ako prostriedok ovplyvnenia uvedeného? Veď predsa len sú ľudským produktom kooperácie a cielenej akcie. V súčasnosti si ctíme myšlienku slobody, politickej a právnej rovnosti, sociálnej priestupnosti, spravodlivosti, samosprávy, etc. – na súčasnej úrovni. Stále častejšie si uvedomujeme, že občianska spoločnosť sa stáva čoraz schopnejšou a výkonnejšou. Občianska spoločnosť sa vyvíja, pritom zahŕňa aj združenia osôb. To značí, že rozmanité organizácie osôb sú tiež stále schopnejšími a výkonnejšími. Aké konkrétne reakcie na reálne problémy doby, ktoré sa môžu i vracať², v nich interpretujeme?

Nemožno poskytnúť súčasný reálny obraz bez reálnych čísel a analýz, tie ešte len čakajú na svoje spracovanie. Pritom je potrebné si uvedomiť, že združenia osôb – tie dobrovoľné – v súčasnosti požívajú takú mieru slobody, že niet povinnosti o evidencii ich členstva ani o ich činnosti (prirodzene, prísnejšie limity požívajú politické strany, síce tiež dobrovoľné združenia osôb, ale s odlišnými úlohami i právnou úpravou). Napriek tomu možno uviesť niektoré súčasné trendy.

Niektoré súčasné trendy pre oblasť združení (organizácií občianskej spoločnosti)

Združenia osôb dnes nie sú organizované s podporou a ideologickým vedením štátu, ako tomu bolo u nás v období dobrovoľných spoločenských organizácií tvoriacich Národný front

²Príspevok je inšpirovaný úvahami Zdeňka Masopusta, ktoré nazval „Jaká teorie práva má v kurikule právnických fakult budoucnost“ – príspevok odznel na stretnutí katedier teórie práva českých a slovenských právnických fakúlt v Modre Harmónii, ktoré organizovala katedra teórie práva Právnickej fakulty Univerzity Komenského vo februári 2012.

Čechov a Slovákov, z ktorých tie najpodstatnejšie mali vlastnú zákonnú úpravu a boli masovými celoštátnymi organizáciami (napr. SZM, ROH v našom socialistickom období). Politické strany v období pluralizmu, ku ktorému sme sa znova vrátili po roku 1989, neprebrali spôsob sieťovania ľudí v masovom celoštátnom rozmere. Už nie je hlavnou témou pôsobenia politických strán a hnutí v zmysle boja o voliča budovanie si masovej základne na miestnej úrovni a podporovanie aktivít občianskych združení, odborov, či iných typov právnických osôb, prípadne angažovanie mládeže ako výchovy potenciálnych lídrov. Hoci aktivitu v istom rozsahu, ale celkom určite nie celoslovensky masívnu, možno evidovať (napríklad občianske združenie Občiansko-demokratická mládež³, pôvodne vzniknuté z aktivít VPN, občianske združenie Kresťanskodemokratická mládež Slovenska⁴, Mladá demokratická ľavica, Mladí sociálni demokrati, a iné). Zrejme neúspešným pokusom bola Ľudová stráž⁵.

Trendom v dobrovoľnom priestore združení osôb už nie sú masové hierarchicky vystavané celoštátne organizácie žiadneho druhu, dokonca aj v odborovom združovaní, ktoré by azda najviac mohlo byť jednotné pre svoj jednotiaci účel, vládne pluralita. Zrejme

³ „Cielom ODM je šírenie myšlienok liberálneho konzervativizmu a demokracie, vytváranie politického a právneho vedomia mládeže a dôsledné upozorňovanie na všetky deformácie ohrozujúce vývoj demokratickej spoločnosti. Našou činnosťou chceme prispieť k šíreniu povedomia o otázkach ochrany ľudských práv, o potrebe moderného vzdelávania, participácie mladých na rozhodovacích procesoch, v našich aktivitách sa venujeme aj otázkam dobrého spolužitia národnosti, zachovávanía kultúrnych hodnôt a všestranného rozvoja mladých ľudí“. – čl. 2 Stanov; <https://odm.sk/wp-content/uploads/2016/11/stanovy-nove.pdf>; „Občiansko-demokratická mládež je najstaršia a najväčšia nezávislá mládežnícka politická organizácia v Slovenskej republike. (...) ODM ako jediná mládežnícka politická organizácia nie je pridružená k žiadnej politickej strane a nikdy nebude.“ <https://odm.sk/o-nas/> (náhľad 10.8.2021).

⁴ „...voláme sa Kresťanskodemokratická mládež Slovenska (KDMS) a sme najväčšia a najstaršia mládežnícko-politická organizácia na Slovensku. Existujeme od 5. mája 1990 kedy sme sa po prvý krát stretli v Žiline na našom ustanovujúcom Sneme. Aktuálne združuje viac ako 150 mladých ľudí a medzi nami nájdete aj viacero lokálnych politikov“; in: <https://www.kdms.sk/> (náhľad 10.8.2021).

⁵ K odmietnutiu registrácie občianskeho združenia Ľudová stráž pozri rozsudok NS SR zo dňa 1.6.2016, sp. zn. 8Sr/1/2014.

je novou jednotiacou silou v tomto, v zásade fragmentovanom prostredí, on-line priestor, zatiaľ pluralitný.

Trendom pre združovanie osôb v oblastiach, kde ide o tradičný presah aj s verejnoprávnym záujmom, je neustála optimalizácia osobitnej zákonnej úpravy. Číže slovenský šport, poľovníctvo, rybárstvo, dobrovoľné hasičstvo a iné formy dobrovoľného združovania a aktivít osôb, ktorých cieľ naplňa aj verejnosprespešný alebo inak všeobecne dôležitý záujem, stále hľadajú tú spravodlivú mieru regulácie, pričom nie nepodstatnou zložkou toho je definovanie práv a povinností subjektov na tomto zúčastnených a miera financovania z verejných zdrojov⁶. Pre veľký objem dobrovoľných združení osôb (občianske združenia a odborové organizácie) platí dlhodobo relatívne stabilná právna úprava (z. č. 83/1990 Zb.), ktorá však tiež v poslednom období zaznamenala svoju dynamiku najmä v dôsledku precizovania štátnej evidencie (register mimovládnych neziskových organizácií zavedený z. č. 346/2018 Z. z.).

Trendom v dobrovoľnom združovaní osôb je veľká miera plurality, slobody, samosprávy a autonómie a relatívne veľký počet, pritom stále rastúci, rozmanitých subjektov. Čísla prezrádzajú mnoho, k 1.4.2019 na Ministerstve vnútra SR bolo zaregistrovaných:

- **56 818** – občianskych združení
- **3 288** – odborových organizácií a zamestnaneckých organizácií

⁶Príkladom v oblasti športu môže byť ostatná novela zákona o športe, pozri *Gáabriš, T.*: Status profesionálnych športovcov v SR po novele zákona o športe, účinnej od 1.2.2020. *Justičná revue*, 2020, č. 6–7, s. 790 a nasl.; alebo všeobecnejšie: *Sváč, J.*: Verejnoprávne a súkromnoprávne prelínanie združovania v športe; in: *Gajdošová, M., Košičiarová, S. (eds.): Sloboda združovania – verejnoprávne a súkromnoprávne aspekty*. Trnava: Typy universitatis tyrnaviensis, 2019, s. 21 a nasl. http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2019/09/Gajdosova-Sloboda-zdruzovania_on-line-12.9.2019.pdf; iným príkladom je zastrešenie poľovníctva verejnoprávnou korporáciou Slovenskou poľovníckou komorou v dôsledku z. č. 249/2009 Z. z. o poľovníctve.

- **194** – organizácií s medzinárodným prvkov
- **1 206** – nadácií
- **3 829** – neziskových organizácií poskytujúcich všeobecne prospešné služby
- **757** – neinvestičných fondov⁷
- **1 252** – záujmových združení právnických osôb⁸
- **161** – politických strán a hnutí (z toho 96 „v likvidácii“ a 1 „v konkurze“)⁹

Množstvo ľudí aktívnych v organizáciách osôb sa štátom nekontroluje, preto nie je možné určiť, koľko obyvateľstva je takto zapojených. Nekontroluje sa ani, či sú tieto subjekty aktívne a ako (samozrejme, inak je to pri už spomínaných politických stranách). Pre celý takýto tzv. neziskový sektor organizácií osôb i majetku sa odhaduje zapojenosť 5–20 % obyvateľstva.¹⁰ Čísla je možné ukázať aj v ďalšom kontexte – k počtu vybraných tzv. „ekonomických subjektov“ v Slovenskej republike v roku 2018:¹¹

- **Subjekty SR spolu: 596 213**
- Právnické osoby: **265 835**
- Obchodné spoločnosti: 217 107

⁷ *Vallová, J.*: Združovacie právo a aplikačné problémy v praxi so zavedením novej právnej úpravy zákonom č. 346/2018 Z. z. o registri mimovládnych neziskových organizácií a o zmene a doplnení niektorých zákonov; in: *Gajdošová, M., Košičiarová, S. (eds.): Sloboda združovania – verejnoprávne a súkromnoprávne aspekty*. Trnava: Typi universitatis tyrnaviensis, 2019, s. 78

⁸ Stav v roku 2021: Aktuálny zoznam záujmových združení právnických osôb: <https://ives.minv.sk/rez/registre/pages/list.aspx?type=zzpo&pg=63> (náhľad 11.8.2021).

⁹ Stav v roku 2021: Aktuálny zoznam politických strán a hnutí; in: <https://ives.minv.sk/rez/registre/pages/list.aspx?type=ps>; (náhľad 10.8.2021).

¹⁰ Pri organizáciách majetku je možné vychádzať z výročných správ týchto subjektov, ktoré vkladajú do verejnej časti registra účtovných závierok, kde možno identifikovať činnosť subjektov a osoby tvoriace orgány týchto subjektov a z informácií o finančných tokoch je možné interpretovať zapojenosť jednotlivých osôb.

¹¹ Štatistický úrad Slovenskej republiky, databáza DATAcube, spracované: in: *Patakyová, M., Mamojka, M., Lukáčka, P., Duračinská, J., Mašurová, A., Strémy, J., Grambličková, B., Lacko, P.*: Právo obchodných spoločností a družstva – všeobecný úvod do problematiky a vymedzenie základných pojmov. 1. vyd. – Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2019, s. 20.

- A. s.: 5 311
- S. r. o.: 210 490
- Družstvá: 1 396
- Zahraničné osoby: 5 875
- Neziskové inštitúcie: 35 692
- Rozpočtové organizácie: 6 353
- Príspevkové organizácie: 663
- Ostatné neziskové inštitúcie: 28 676
- Fyzické osoby podnikatelia spolu: **330 378**
- Živnostníci: 303 961

Odhliadnuc od pomeru k počtu obyvateľstva, z dostupných čísel vychádza, že približne štvrtina právnických osôb pôsobí v neziskovom sektore. Toto je dobré východisko pre záver o veľkej dôležitosti rozmanitých subjektov, ktoré si dobrovoľne vytvára človek pre napĺňanie ľubovoľných cieľov. To značí, že stále je život človeka organizovaný v zásade trojvrstvovo: (i) do súkromia – (ii) do práce a zabezpečenia živobytia – a (iii) do verejného priestoru sledujúceho rôzne *spoločné* dôležité, dobrovoľne zvolené záujmy. Organizácie osôb, predovšetkým občianske združenia disponujú veľmi širokou škálou dovolených cieľov¹², odborové organizácie sú ohraničené dosahovaním hospodárskych a sociálnych cieľov, organizácie majetku majú tiež široký priestor pre stanovenie svojich cieľov, zákony ich však limitujú do verejnej prospešnosti (nadácie, neinvestičné fondy, neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby). Akokoľvek, ide o subjekty, ktoré nám z histórie do súčasnosti prenášajú a rozvíjajú ideu dobrovoľnosti, samosprávy, autonómnosti a oddelenosti od štátu.

¹²Ohraničením je najmä negatívny výpočet cieľov a aktivít formulovaný v § 3, 4 a 5 z. č. 83/1990 Zb. označujúci nedovolené združenia, limitovaný ústavnoprávnymi garanciami a garanciami ľudsko-právnych dohovorov.

Sú / budú združenia zdrojom inšpirácie pre právnú vedu?

Združenia sú zaujímavou a vnútorne členitou témou pre tvorbu, realizáciu i aplikáciu práva, závažnou pre legislatívu, exekutívu, justíciu, i právnú vedu. Možno najväčší presah je evidentný s výkonnou mocou, konkrétne so správou. Významné odčlenenie správy v určitých oblastiach (predovšetkým slobodných povolaniach, ale aj v iných prípadoch) a zadefinovanie relatívne stabilného právneho postavenia verejnoprávných korporácií sa aj na našom území udialo spolupôsobením združení. Isté spoločenstvá osôb získali samosprávu a začali vykonávať časť verejnej správy. Dobrým príkladom sú advokátske spolky v druhej polovici 19. storočia, ktoré boli v Uhorsku silným činiteľom pri presadení zákonného zakotvenia samosprávnych advokátskych komôr v roku 1874. Tento systém v takto nastavených základných rámcoch funguje dodnes ako najvhodnejšia forma zastrešenia slobodného povolania verejnoprávnou korporáciou¹³, mimochodom, takmer globálne. Dokonca košický príklad advokátskeho spolku je dokladom osobného prepojenia pôvodného spolku a pretransformovania v personálnom zložení do orgánov novovznikutej advokátskej komory v Košiciach v roku 1875.¹⁴

Nie nepodstatnú rolu hrajú združenia v oblasti správy (verejnej správy) aj dnes. Stali sa súčasťou úvah nových teórií správy, ich postavenie sa dokonca formuluje do (spolu)aktérov správy.

¹³ Košičiarová verejnoprávne záujmové korporácie (stavovské organizácie a tzv. hospodárske komory) označuje za subjekty verejnej správy. In: Košičiarová, S.: Právo a povinnosť združovať sa (verejnoprávne aspekty). Praha: Leges, 2019, s. 304; „Člensky organizované spravujúce subjekty verejnej správy sa označujú ako verejnoprávne korporácie. (...) pojem verejnoprávnej korporácie sa spája práve najmä s inštitútom samosprávy ako zložky verejnej správy.“ In: Vrabko, M. a kol.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť. 2. vyd., Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 10

¹⁴ Gajdošová, M., Kerecman, P., Ďuriška, Z., Kušnir, J., Hellenbart, V.: Advokátske komory na Slovensku v rokoch 1875 – 1948. Bratislava: VEDA, SAK, 2018, s. 111 a nasl.

Je namieste pristaviť sa pri aktuálnych otázkach právnej vedy, ktoré Gábriš pomenúva ako krízu legislatívy a krízu pozitivizmu a zároveň sumarizuje súčasné, aj interdisciplinárne, východiská v záujme záchranu samotného práva pred jeho krízou¹⁵. Identifikuje zdôrazňovanie non-pozitivistických prvkov – hodnoty, princípy, nové druhy prameňov práva, či úplne nové chápanie práva, okrem iného aj teórie *new governance*.¹⁶ Pár posledných desaťročí vedy o spoločnosti operujú s pojmom novej správy (*new governance*), čím sa rozumie správa prostriedkami sociálnej koordinácie, teda istej podoby demokratickej (samo) správy.¹⁷ Ide o nové nástroje správy, stále založené na vládne práva (*rule of law*), ktorá definuje práva a povinnosti členov, kde sa však spochybňuje autorita centrálného, byrokratického práva. Právo ako efektívny spôsob správy sa podľa tejto teórie musí decentralizovať, pričom „jeho zdrojom tak ponovom má byť spoločnosť, a občan sa má miesto pasívneho konzumenta práva stať aktívnym účastníkom na správe spoločnosti, ktorá sama má nadobudnúť namiesto hierarchického pyramidálneho usporiadania skôr podobu „siete“.“¹⁸ Za charakteristický prvok *new governance* sa považuje stieranie hraníc medzi zodpovednosťou

¹⁵Gábriš, T.: Preskriptívna teória práva. Metodológia aplikácie práva pre súčasnosť. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020, s. 27; Katarzyna Żak Krzyżanková ponúka zaujímavý názor: „(...) právni vedci svými rozmanitými teóriami, ale i rezignáci na jakoukoľvek legitimizácii zkoumaných inštitútů mohou přispívat k rozkladu právní vědy i právního řádu.“; Żak Krzyżanková, K.: Krize – proměna – kritika právní vědy/práva optikou teorie sociální konstrukce reality. In: Bárány, E. a kol.: Zmeny v chápaní práva: pluralita systémov, prameňov, perspektív. Bratislava: ÚŠaP SAV, SAP, 2019, s. 26.

¹⁶Gábriš, T.: Preskriptívna teória práva. Metodológia aplikácie práva pre súčasnosť. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020, s. 27.

¹⁷Gábriš, T.: Preskriptívna teória práva. Metodológia aplikácie práva pre súčasnosť. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020, s. 28; autor tu citoval: Lee, M.: Conceptualizing the New Governance: A New Institution of Social Coordination. 2003; <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.202.1474&rep=rep1&type=pdf>; Podľa Lee-a: „(i) správu vecí verejných/spravovanie (*governance*) možno definovať ako „inštitúciu sociálnej koordinácie“; ii) *New Governance* je „inštitúcia“ sociálnej koordinácie založenej na logike spoločného riadenia a siete; a (iii) logika *New Governance* je totožná s logikou demokratickej správy.“ (op. cit., s. 2).

¹⁸Gábriš, T.: Preskriptívna teória práva. Metodológia aplikácie práva pre súčasnosť. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2020, s. 28.

za riešenie ekonomických a sociálnych problémov a organizácia prostredníctvom autonómnej siete aktérov pochádzajúcich zo sféry reprezentujúcej verejnú moc i zo sféry mimo nej.¹⁹

Či už „hierarchická“, alebo „sieťovaná“ – organizácia spoločnosti je predmetom permanentných úvah i skúmaní. Celkom z inej strany, zo sveta žitia a bytia, možno pripomenúť že „*hierarchia dominancie je v podstate trvalým znakom prostredia, ktorému sa prispôbili všetky zložité formy života*“.²⁰ Teda úvahy o koordinácii a sieťovaní sa hierarchii akiste nemajú šancu vyhnúť.

Historickým porovnaním od 80-tych rokov 20. storočia do roku 2010 *Bevir k new governance*, k hierarchii, trhom a sieťam uvádza, že: „*Administratívny a sociálny štát polovice dvadsiateho storočia sa začína javiť, akoby mal pomerne krátku životnosť. (...) Práve modernistická expertíza usmerňovala štátnu byrokráciu,*

¹⁹ „*New Governance: (i) odkazuje na súbor inštitúcií a aktérov, ktorí pochádzajú z vlády, ale aj mimo nej; (ii) identifikuje stieranie hraníc a zodpovednosti za riešenie sociálnych a ekonomických problémov; (iii) identifikuje mocenskú závislosť vo vzťahoch medzi inštitúciami zapojenými do kolektívnej akcie; (iv) ide o autonómne samosprávne siete aktérov; a (v) uznáva schopnosť dosiahnuť veci, ktoré nespočívajú na moci vlády rozkazovať alebo využívať svoju autoritu.*“ Stoker, G. (1998). *Governance as Theory: Five Propositions*. *International Social Science Journal*. 50(1): 17–28; s. 18; In: Lee, M. op. cit., s. 10.

²⁰ Peterson, J. B.: 12 pravidiel pre život. Liek na chaos. Bratislava: Tatran, 2020, s. 43; Z originálu (2018) preložila Simona Klímková; Psychológ Peterson uvádza na príklade homárov, (v súvislosti so zvieratami koexistujúcimi na jednom území s inými jedincami, ktoré si osvojili mnohé triky na získanie dominantného postavenia za minimálnych strát,) že pred 350 miliónmi rokov boli mozog a nervová sústava pomerne jednoduché, napriek tomu už vtedy mali štruktúru a neurochemické zloženie potrebné na spracovanie informácií o postavení v spoločnosti. Uvádza, že „*Z Darwinovskej perspektívy, záleží len na trvalosti – a hierarchia dominancie, hoci sa môže zdať, že ide o kultúrny, či spoločenský fenomén, funguje už takmer 500 miliónov rokov. Je trvalá. Je skutočná. Hierarchia dominancie nie je kapitalizmus. Vlastne to nie je ani komunizmus. Nepredstavuje vojensko-priemyselný komplex. Nie je to patriarchát, ten jednorazový, poddajný, dočasný kultúrny artefakt. Nie je ani ľudským výtvorom, ani v tom najúplnejšom zmysle. Predstavuje takmer permanentný znak prostredia a mnohé z vecí, ktoré zvažujeme na tieto prchavejšie prejavy, sú dôsledkom jej nemennej existencie. (...) Časť mozgu, ktorá sleduje naše postavenie v hierarchii dominancie, je preto výnimočne stará a dôležitá.*“ s. 46.

ktorá rozširovala svoj záber do stále širších oblastí spoločenského života. Koncom dvadsiateho storočia však samotná modernistická expertíza podkopala vieru v byrokráciu. Niektorí tvorcovia politiky mohli odmietnuť etiku blahobytu, iní sa jej mohli držať, ale takmer všetci odmietli hierarchickú organizáciu. Či už chceli podporiť podnikateľský individualizmus alebo občianskeho ducha, snažili sa to dosiahnuť prostredníctvom nových foriem verejnej organizácie a verejného konania. Obrátili sa na trhy a siete. Napriek tomu ich politiky nefungovali tak, ako ich tvorcovia zamýšľali. Namiesto toho pretrval svet hierarchie a byrokratických noriem, aj keď ho prekryli niektoré prvky trhov a sietí. Vyšší štátni úradníci, manažéri agentúr, bežní úradníci a občania čelia zmätočnému a nezvládnuteľnému súboru požiadaviek, ktoré odrážajú stále sa množiaci počet reforiem a smerníc. Každý sa v tom zmieta. A práve toto zmietanie vytvára prax správy (governance), v ktorej sa teraz nachádzame.“²¹

Dôležitým vyhodnotením podľa Lee-a, ktorý *new governance* považuje za užitočnejšiu a reálnejšiu alternatívu k tradičnej verejnej správe a ktorej predpovedá veľkú budúcnosť, je, že „sociálne problémy sa stali čoraz zložitejšie a komplexnejšie. (... preto...), spolupráca medzi aktérmi je na riešenie sociálnych problémov potrebná, pretože žiadny jednotlivý aktér, dokonca ani ústredná vláda, ich nedokáže vyriešiť sama. Okrem toho je občianska spoločnosť v poslednom čase čoraz schopnejšia riešiť spoločenské problémy. A tento trend bude pokračovať aj v budúcnosti.“²² Čiže životaschopnosť občianskej spoločnosti bez ohľadu na rozvoj tých-ktorých konceptov spravovania spoločnosti je vážnym

²¹ Bevir, M.: *A New Governance: Hierarchies, Markets, and Networks*, cc. 1979–2010 By Mark Bevir; <https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2016/01/New-Governance.pdf>; príspevok odznel: *A New Governance: Hierarchies, Markets, and Networks*, c. 1979–2010. Presented by Mark Bevir, University of California-Berkeley, at the Center for Historical Research, Department of History at The Ohio State University on Nov. 1, 2013. <https://ehistory.osu.edu/videos/new-governance-hierarchies-markets-and-networks-c-1979-2010>.

²² Lee, M., op. cit., s. 23.

aspektom pre úvahy o organizáciách občianskej spoločnosti (o rôznych združeniach) aj v kontexte právnej vedy.

Stávajú sa organizácie občianskej spoločnosti stále schopnejšie riešiť spoločenské problémy v tom najširšom zmysle, alebo ide o dôsledok procesu prebudovania a umenšovania štátu²³? Alebo ide o spojené nádoby? Dovolím si zvoliť si tú prostrednú cestu – vzájomného ovplyvňovania. Dokazujú nám to dejiny, aj dejiny právneho myslenia, že ide o neustále pozvoľné koncentrovanie a dekoncentrovanie moci štátu, centralizáciu a decentralizáciu, a s tým spojeného aj pohľadu na právo a jeho odôvodnenie. Združenia sú toho súčasťou. Konkrétne problémy na najnižšej úrovni sa spravidla najúčinnnejšie na tejto úrovni aj vyriešia. Čím ale nemožno vytesniť alebo vynechať bežné i *strategické* problémy a úlohy celku a ich riešenie. Problém skôr možno načrtnúť v tom, ako identifikovať celok – v súčasnom stave globalizácie a pluralizmu práva²⁴. A takto sa stále vinie pohľad na jednotlivca, malé spoločenstvá a celok a na pnutia záujmov nimi reprezentovaných. Samospráva je však taktiež odvekým súputníkom ľudstva, a to ako v jej verejnoprávnom (decentralizácia), tak i v súkromnoprávnom význame. Preto sú tieto „malé samosprávne združenia“, ktoré kód samosprávy v dejinách ľudstva spolu-prenášajú, tak zaujímavým predmetom skúmania.

V čom sa úvahy o novom spôsobe spravovania spoločných vecí vynárajú do reálneho života? Azda najviac ich vnímame z rozmanitých strategických dokumentov o *Open Government*. Tu ešte

²³ Napr. *Holländer, P.*: Soumrak moderního státu. *Právnik*, 1/2013, (ročník 152.), s. 1–28.

²⁴ Ku globalizácii a jeho vplyvu na právo pozri napr.: *Fábry a kol.*: Aktuálne otázky teórie práva. Bratislava: Wolters Kluwer, PF UK, 2018, s. 135 a nasl.; *Večera, M.*: Národní, evropský a globální rozměr právního pluralismu. In: *Bárány, E. a kol.*: Právny pluralizmus a pojem práva. Bratislava: ÚŠaP SAV, SAP, 2017, s. 11 a nasl.; *Bárány, E.*: Právny pluralizmus vo vyústení postmoderny. In: op. cit., s. 23 a nasl., *Colotka, P.*: Pluralizmus pluralizmov. In: op. cit., s. 30 a nasl., *Káčer, M.*: Pluralizmus či monizmus: deskripcia či preskripcia?, In: op. cit., s. 36 a nasl.; *Kukliš, P.*: K formálnym prameňom práva. In: op. cit., s. 44 a nasl.

nemožno identifikovať radikálne nový koncept usporiadania spoločnosti, stále ide o spravovanie vládou reprezentujúcou verejnú moc v štáte, či už centrálnou vládou, alebo stále viac „lokálnymi“ vládami. Čiže decentralizácia je súčasným trendom. Dôraz na sieťovanie a koordináciu však badať celkom zjavne pri definovaní aktérov, s ktorými má vláda (ústredná i lokálne) spolupracovať (viest dialóg), ako vytvárať právne podmienky pre financovanie takýchto spoločných „podujatí“ a akú významnú (priam partnerskú) rolu majú zohrávať organizácie občianskej spoločnosti. Pritom strategické dokumenty bývajú *predzvesťou* právnej regulácie, ústrednej, regionálnej i komunálnej (nateraz nehovoriac o únijnej).

Medzinárodná Iniciatíva pre otvorené vládnutie (*Open Government Partnership*), do ktorej sa Slovenská republika zapojila od roku 2011, zasahuje oblasti zvyšovania transparentnosti, participácie odbornej verejnosti na tvorbe verejných politík a otvárania verejnej správy občanom.²⁵ Koordinátor agentúry otvoreného vládnutia a procesov súvisiacich s touto iniciatívou

²⁵ „Iniciatíva pre otvorené vládnutie („Open Government Partnership“, „OGP“) (...) spája reformátorov pôsobiacich vo vláde, organizácie občianskej spoločnosti a občanov, ktorí spoločne pracujú na tom, aby ich vláda bola zodpovedná, transparentná a pracovala pre občanov. Iniciatíva pre otvorené vládnutie oficiálne vznikla 20. septembra 2011, kedy sa osem zakladajúcich členských krajín (Brazília, Indonézia, Mexiko, Nórsko, Filipíny a Juhoafrická republika) prihlásilo k Deklarácii otvoreného vládnutia a predstavili svoje prvé akčné plány. Od roku 2011 sa k Iniciatíve pre otvorené vládnutie pridalo 79 členských krajín vrátane Slovenska a 20 miestnych vlád. Spoločne pracujú na viac než 3100 záväzkoch, ktoré smerujú k posilňovaniu princípov otvoreného vládnutia a teda k tomu, aby ich vlády boli otvorenejšie, transparentnejšie a zodpovednejšie. Prihlásením sa k Iniciatíve pre otvorené vládnutie sa Slovensko zaviazalo okrem posilňovania hlavných princípov otvoreného vládnutia – transparentnosti, participácie a zúčtovateľnosti vlády voči svojim občanom, aj dodržiavať jednoduché procesné pravidlá: 1. Pravidelne participatívnym spôsobom vypracovať dvojročné národné akčné plány v spolupráci s občianskou spoločnosťou. 2. Implementovať záväzky akčných plánov v súlade s časovým harmonogramom, 3. Na konci každého dvojročného obdobia vypracovať hodnotiacu správu, ktorá sumarizujú úspešnosť implementácie OGP záväzkov. 4. Spolupracovať pri tvorbe nezávislých hodnotiacich správ, ktoré zabezpečuje centrála Iniciatívy pre otvorené vládnutie v spolupráci s nezávislým hodnotiteľom.“
Dostupné: https://www.minv.sk/?ros_ogp.

je inštitucionalizovaný – je ním Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti. Akčný plán Iniciatívy pre otvorené vládnutie v Slovenskej republike na roky 2020–2021 bol schválený uznesením vlády a definoval konkrétne úlohy jednotlivým členom vlády.²⁶ Štát identifikuje svoju vôľu rozvíjať spoluprácu medzi verejnou správou a občianskou spoločnosťou, podporovať otvorené vládnutie a mechanizmy participácie na tvorbe, implementácii a kontrole verejných politík. Pritom formuluje aj svoje výzvy, ktorými sú vzdelávanie k participácii, vôľa participovať a personálne a ekonomické kapacity alokované na participáciu. Akčný plán zvyrazňuje zaviesť systematickú podporu občianskej spoločnosti a podnecovať partnerstvá organizácií občianskej spoločnosti so štátnou správou a samosprávou a umožniť ich financovanie.²⁷

²⁶ Akčný plán Iniciatívy pre otvorené vládnutie v Slovenskej republike na roky 2020–2021, z 13.11.2019, schválený Uznesením vlády SR č. 553/2019, vychádza z prihlásenia sa k princípom otvoreného vládnutia v programovom vyhlásení vlády, pričom vláda vyjadřila vôľu inštitucionalizovať a zintenzívniť boj proti korupcii. Zároveň sa vláda SR prihlásila k Agende udržateľného rozvoja OSN 2020–2030, v súlade s „Odporúčaním Rady OECD vo veci otvorenej vlády (Recommendation of the Council on Open Government)“ prijatým dňa 14. decembra 2017. In: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/otvorene_vladnutie/akcne_plany/akcny_plan_ogp_2020_2021/AP%20OGP%202020%20-%202021_material.pdf.

²⁷ Závazok akčného plánu (v bode 4.3.): „v programovom období Európskych štrukturálnych a investičných fondov 2021–2027 vytvoriť priestor pre rozvoj občianskej spoločnosti a funkčných medzisektorových partnerstiev posilňujúcich otvorené vládnutie na všetkých úrovniach verejnej správy. V súčasnom programovom období EŠF na roky 2014–2020 je podpora rozvoja občianskej spoločnosti nesystematická, právne formy mimovládnych neziskových organizácií sú pri poskytovaní podpory z rôznych operačných programov definované nejednotne. Navyše, medzisektorové partnerstvá nie sú adekvátne podporované – napríklad výzvy pre mimovládne neziskové organizácie v rámci Operačného programu Efektívna verejná správa (ďalej len „OP EVS“) neumožňujú prijímateľom mať projektových partnerov z iných sektorov (samospráva, štátna správa). (...). Závazok má za cieľ vytvoriť priestor pre financovanie projektov mimovládnych neziskových organizácií a projektov vytvárajúcich partnerstvá mimovládnych neziskových organizácií a iných subjektov (predovšetkým samospráv, ale aj štátnych inštitúcií) a zjednotiť podmienky podpory mimovládnych neziskových organizáciám z jednotlivých operačných programov a ich aktivít. (...) cieľom záväzku je vytvorenie takých podmienok a požiadaviek na prijímateľov pri implementácii projektov, ktoré budú primerané ich kapacitám a prípadne umožnia budovať ďalšie kapacity mimovládnych neziskových organizácií.“ Okrem iného sa tu formuluje mlieňnik

Ďalší strategický dokument, *Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030 (dlhodobá stratégia udržateľného rozvoja)*²⁸, sa obdobne opiera o úzku spoluprácu všetkých aktérov rozvoja, pričom stále *drží hierarchiu*. Je určená „ako východiskový dokument pre tvorbu politik najmä ministerstvám, ostatným ústredným orgánom štátnej správy a orgánom územnej samosprávy, ktoré sa ňou budú riadiť pri plánovaní programov podpory a rozvojevých projektov. Implementácia Vízie a stratégie rozvoja prinesie benefity pre verejnú správu, podnikateľský sektor, občiansku spoločnosť a všetkých obyvateľov“. Dokument zvyrazňuje o.i. potrebu otvoreného vládnutia. Na okraj je potrebné spomenúť, že tento dokument je základným implementačným dokumentom plnenia národných priorít Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj Organizácie spojených národov v Slovenskej republike. Výbor expertov OSN pre verejnú správu (CEPA), vytvoril súbor zásad účinnej správy vecí verejných na podporu dosiahnutia naliehavých a totálnych cieľov trvalo udržateľného rozvoja (efektívnosť, kompetentnosť, vhodná tvorba politik, spolupráca

na naplnenie cieľa: „Presadzovať v rámci cieľa 5 (“Európa bližšie k občanom”) v novom programovom období Európskych štrukturálnych a investičných fondov budovanie medzisektorových partnerstiev so zapojením zástupcov mimovládnych neziskových organizácií a občianskej spoločnosti.“ In: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/otvorene_vladnutie/akcne_plany/akcny_plan_ogp_2020_2021/AP%20OGP%202020%20-%202021_material.pdf.

²⁸ V časti 3.III. Rozvoj komunit sa za kľúčovú zmenu uvádza: „Zvýšiť podporu rozvoja občianskej spoločnosti a participácie občanov, socio-ekonomických partnerov a iných zainteresovaných aktérov na tvorbe, implementácii a kontrole verejných politik. Posilnenie územného princípu ako základu pri definovaní rozvojových politik, harmonizácii a integrácii sektorových politik a politik rôznych hierarchických úrovní verejnej správy v záujme občanov, komunit a ich udržateľného rozvoja. Optimalizácia systému štátnej správy a samosprávy založená na rozložení právomocí, zodpovedností a zdrojov na princípe subsidiarity, partnerskej spolupráce a synergie medzi jednotlivými úrovňami a sektormi verejnej správy v záujme efektívneho uspokojenia potrieb občanov“. (...) V časti III.1. sa zvyrazňuje potreba: „Podporovať otvorené vládnutie a mechanizmy participácie občanov, socioekonomických partnerov a ostatných zainteresovaných aktérov na tvorbe, implementácii a kontrole verejných politik na všetkých úrovniach verejnej správy; 2. Posilňovať kapacity inštitúcií verejnej správy a občianskej spoločnosti, brániť a upevňovať demokraciu na Slovensku a podporovať rozvoj občianskej spoločnosti a aktívneho občianstva.“ Uznesenie Vlády SR č. 41/2021, z 20.1.2021, <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/25655/1>.

vlády s nešťátnymi aktérmi – koordinácia pod vedením vlády štátu – spolupráca – koordinácia – integrácia – dialóg medzi jednotlivými úrovňami vlády a funkčnými oblasťami, riadenie založené na sieťach, partnerstvá viacerých zainteresovaných strán, zodpovednosť, transparentnosť, nezávislý dohľad, inkluzívnosť, nediskriminácia, participatívnosť, subsidiarita, medzigeneračná rovnosť).

Philippe Destatte v úvahách o nových modeloch správy opisuje *Governance Model 3.0 #NextGen* ako model, v ktorého jadre sa nachádza *Academia* (svet výskumu a univerzít) a kde sa vzájomne prelínajú štát, súkromný sektor a občianska spoločnosť. *Academia* je preňho rozhraním (prepojením, *interface*), ktoré je autonómne a zároveň je miestom stretávania a aktivizácie súkromného sektora, verejného sektora a sféry občianskej spoločnosti, najmä prostredníctvom svojej schopnosti aktivovať kolektívnu inteligenciu a prostredníctvom akademických slobôd. *Destatte* hovorí o zblížovaní medzi rôznymi definíciami konceptov správy (*governance*) a problematikou postavenia občianskej spoločnosti, pričom za kľúčovú považuje kapacitu občianskej spoločnosti vstúpiť do globálneho dialógu s politickou sférou a tak oživiť demokraciu a rehabilitovať politiku.²⁹

Téma reflektujúca súčasný vývoj správy verejných záležitostí, či spoločných záležitostí, teda kooperáciu i hierarchiu, čiastočne však i *sieťovanie*, je predmetom permanentného vedeckého výskumu.³⁰ Akokoľvek, azda vhodným sa bude javiť model, ktorý

²⁹ *Destatte, Ph.*: Some “New” Governance Models for Europe and the United States. *Cadmus Journal*, Volume 3, Issue 6, May 2019; s. 79, <https://cadmusjournal.org/files/pdfreprints/vol3issue6/Some-New-Governance-Models-for-Europe-and-US-PDestatte-Cadmus-V3-I6.pdf>

³⁰ Napr. v anotácii projektu VEGA č. 1/0089/21 „Záujmová korporácia ako subjekt a objekt výkonu verejnej správy“ jeho zodpovedná riešiteľka Soňa Košičiarová uvádza: „Strategickou úlohou v rámci reformy verejnej správy je vytvárať právne a materiálne prostredie pre jej postupné odštáňovanie, resp. optimálnu delbu úloh výkonu správy medzi štátnymi a nešťátnymi zložkami. Jej súčasťou musí byť aj efektívne využívanie potenciálu subjektov budovaných na členských vzťahoch, či už súkromnoprávných

udrží hierarchiu v miere jej potrebnosti.³¹

Záver

Združenia so svojím genetickým kódom dobrovoľnosti, samo-správy a plnenia spoločného cieľa sú dobrý zdroj neustálej inšpirácie poznania toho, po čom ľudia túžia, čo potrebujú, kam smerujú a ako to vedia koordinovane dosiahnuť prostredníctvom právom štruktúrovaných foriem. V združeniach (osôb i majetku)

(občianske združenie, cirkev, združenie obcí, konzorcium, spoločenstvo atď.) alebo verejnoprávných (samosprávna stavovská organizácia, verejnoprávna inštitúcia). Činnosť tejto špeciálnej kategórie právnických osôb sa môže dotýkať verejnoprospešného záujmu alebo sa uskutočňuje vo verejnom záujme. Garanciou ich vstupu a efektívneho pôsobenia v priestore verejnoprospešných služieb je právna podpora ich vzniku, fungovania a ochrany pred nezákonným zásahom. Legislatívne opatrenia v tejto oblasti majú napomáhať zjednocovať súkromný záujem s verejným záujmom pri správe tých záležitostí, v ktorých sa vzájomne nevylučujú a tým nepriamo zvyšovať účinnosť správy spoločných záležitostí.“

³¹ Zo správy Yehezkeła Drora ohľadom požiadaviek na spravovanie možno upozorniť na niekoľko záverov spracovaných v príspevku Petra Kuklíša: „Globálna transformácia potrebuje dozor, aby sme sa vyhli negatívnym, mätúcim následkom a uvedomili si jej pozitívny potenciál. Akokoľvek sú trhy, občianska spoločnosť dôležité, nie je možné sa spoliehať, že nám tento dozor poskytnú; jedine vládna moc je toho reálne a normatívne schopná. Na to, aby boli dostatočne naplnené výzvy a úlohy, ktoré nás v budúcnosti čakajú, je nutná obroda politiky, posilnenie demokracie a radikálne prebudovanie vládnej moci. (...) – Ak občania nebudú lepšie chápať komplex verejných záležitostí, demokracia sa stane viac-menej fikciou, resp. demokracie budú čoraz väčšmi zlyhávať pri plnení základných úloh, vrátane „spriadania budúcnosti“. Prehĺbenie chápania komplexu verejných záležitostí väčšou časťou populácie je nevyhnutné pre posilnenie ľudského rozhodovania smerom väčšmi k „dobrému“ než k „zlému“. (...) – Verejná moc by mala dominovať súkromnej moci v takej miere, v akej je to nevyhnutné na naplnenie kruciólnych úloh spravovania verejných záležitostí. Táto premisa však predpokladá významné zvýšenie kvality schopností vládnuť v rámci celkovej revitalizácie politiky. Detailné zásahy by mali zostať na minimálnej úrovni, aby sa zachovala sloboda a aby sa maximalizoval úžitok z nezávislého trhu, zo slobodného vedeckého výskumu, z neobmedzovaných masmédií a z autonómie mimovládnych organizácií a súkromných osôb.“ In: KUKLIŠ, Peter. O východiskových aspektoch reformy verejnej správy. In SUB SPECIE AETERNITATIS: Život a dielo profesora Jána Švidroňa (1952–2014). 1. vyd. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV vo vydavateľstve FABER, 2015, s. 207 a nasl.; autor tu citoval: DROR, Y.: *The Capacity to Govern: A Report to the Club of Rome*, s. 3, 10, 41, 54, 71, 83, 84–85, 106, 174, 179, 213 a 221.

funguje koordinácia, kooperácia, sieťovanie, no vždy aj hierarchia – viditeľné najmä v kompetencii orgánov, ich spôsobe kreácie, vo vnútornej normotvorbe, či vo vyvodzovaní disciplinárnej zodpovednosti vo vnútri subjektu. Združenia prispievajú k vývoju, ktorý historicky hodnotíme priaznivo i opačne. Skúsenosťami sme však dopracovali – v rámci právnych garancií základných práv a slobôd – ku garancii široko nastavenej slobody združovania.³² Z historickej skúsenosti sme svedkami, že veľké prerastanie subjektov vzniknutých na báze dobrovoľnosti, samosprávy a autonómie a oddelenosti od štátu, so štruktúrami disponujúcimi verejnou mocou – prinieslo podklad silného štátu. Čiže prerastanie občianskej spoločnosti a organizácií občianskej spoločnosti so štátom prináša vytesnenie občianskej spoločnosti, v tom negatívnom zmysle. Preto sme takí citliví a obozretní v úvahách o *deetatizovaní* štátu a *etatizácii* občianskej spoločnosti, alebo jej časti. Kooperácia a koordinácia združení s aktérmi disponujúcimi verejnou mocou, či už na centrálnej alebo lokálnej úrovni je prospešná, zo strany združení však bezpodmienečne musí ostať na dobrovoľnej báze.

Združenia ostávajú inšpiráciou nielen pre teóriu práva, ale pre celú právnu vedu. Zjavne však aj pre ďalšie vedné disciplíny. Pre právnu vedu sú podstatné všetky prvky nevyhnutne spojené so združeniami, ktoré sú právom združeniam garantované i regulované – sloboda, dobrovoľnosť, samospráva, autonómia, široký priestor pre napĺňanie spoločných cieľov, čo najľahší spôsob vzniku a čo najprísnejšie odôvodnený mocenský zásah do ich existencie. Sú inšpirujúce pre nové koncepcie organizácie spoločnosti a koncepcie správy, ktoré s ich životaschopnosťou stále viac počítajú ako s priamymi aktérmi správy. Sú inšpirujúce pre koncept samosprávy a jej právne vyjadrenie v súkromnoprávnom i verejnoprávnom význame. Združenia sú inšpirujúce aj pre pojem právnej zodpovednosti. Stále totiž existujeme v nastavení, že

³² Bližšie napr. Gajdošová, M.: Združenia a sloboda združovania. Bratislava: C. H. Beck, 2019.

za právnou zodpovednosťou stojí právo samotné, vyvodzuje sa právom upravenými spôsobmi, za jej prípadným vynútením stojí štát. A aj vyvodzovanie zodpovednosti vo vnútri rôznych združení je v konečnom dôsledku delegovaným oprávnením štátu a jeho práva. Možno hovoriť o disciplinárnej zodpovednosti, kde je zodpovedný člen združenia za porušenie povinnosti definovanej interným aktom (stanovami) a jeho zodpovednosť sa uplatňuje voči istému spoločenstvu združenému v danom združení, súdna ochrana však aj v takomto prípade môže byť reálnou. Teda stále *celok* reguluje vzťahy aj menším združeniam a aj keď im je dopriaty široký priestor pre slobodnú existenciu, *celok stráži* prekročenie pravidiel, či už vo vnútri združení, alebo navonok združeniami samotnými. Právo je nielen „*jedným z najvýznamnejších prostriedkov stabilizácie sociálnych vzťahov od vzniku ľudskej civilizácie*, ale aj „*vonkajší integrujúci sociálny systém*“³³. Preto sú združenia inšpirujúcimi aj pre komplexné úvahy o práve v jeho rámci medzinárodnom, Európskej únii, Rady Európy, vnútroštátnom, ako aj v rámci rôznych ďalších normatívnych systémov, pre úvahy o organizácii a regulácii spoločnosti, o tvorbe tejto regulácie, jej aplikácie i donútení.

Príspevok je súčasťou projektu VEGA č. 1/0089/21 „Zaujmová korporácia ako subjekt a objekt výkonu verejnej správy“.

³³ Gerloch, A.: Teorie práva. 6. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 258, 259.